‘વિકર્ણ’ (કલ્પેશ પટેલ): મહાભારતના અતિ ગૌણપાત્રની વિશિષ્ટતાઓ ઉપસાવતી લઘુનવલ

મહાભારતના કથાનકો પર આધારિત ‘કૃષ્ણાવતાર’ (ક.મા.મુનશી), ‘ગોકુળ-મથુરા-દ્વારકા’ (રઘુવીર ચૌધરી), ‘માધવ ક્યાંય નથી’ (હરીન્દ્ર દવે), ‘કુરૂક્ષેત્ર’ (દર્શક), ‘રસ્મિરથી’ (દિનકર જોશી), ‘રાધા’ (ઈલા આરબ મહેતા), આદિ પૌરાણિક વિષયવસ્તુને સ્પર્શતી નવલકથાઓ આ પૂર્વે રચાઈ છે. એમાં કલ્પેશ પટેલ રચિત ‘વિકર્ણ’ (૨૦૧૦) ધ્યાનપાત્ર એ દ્રષ્ટિએ છે કે, એમાં મહાભારતમાં અતિ ગૌણ એવા વિકર્ણ પર કથાસર્જકે પ્રકાશ પડ્યો છે. નવલકથાનું શિર્ષક વાંચવા સાથે વાચકના મનમાં ફક્ત નાનકડો પ્રસંગ જેમાં ભરી સભામાં દ્રૌપદીના વસ્ત્રાહરણનો વિરોધ કોઈ કરતું નથી ત્યારે વિકર્ણ તેનો વિરોધ કરે છે. આ નાનકડા પ્રસંગને બાદ કરતા વિકર્ણ આખા મહાભારતમાં અતિ ગૌણ રહ્યો છે.

અહીં સર્જક કલ્પેશ પટેલે વિકર્ણને તેજસ્વી પાત્ર તરીકે હુબેહું ઉપસાવ્યો છે. મહાકાવ્યના રચયિતા વેદવ્યાસે વિકર્ણ માટે સભાપર્વનાં ધુતપર્વ નિમિત્તે ૬૮માં અધ્યાયમાં માત્ર ૧૬ શ્લોક રચ્યાં છે. શકુનિએ યોજેલા ધુતપ્રપંચનો વિરોધ કોઈએ ના કર્યો. તે વિરોધ મહાભારતના અતિગૌણ પણ વ્યક્તિમત્તામાં ઉચ્ચકોટિના એવા બે પત્રોએ કર્યો છે. એમાં પહેલાં છે મહામના વિદુર અને બીજા છે, ગાંધારી પુત્ર વિકર્ણ

પ્રસ્તુત લઘુનવલમાં વિકર્ણ એક વિચારશીલ યુવાન તરીકે સર્જકે ઉપસાવ્યો છે. તેની મનોસ્થિતિમાં ચાલતા મનોવલણો આલેખ્યા છે. તેને એક વિચાર યોધ્ધા બતાવ્યો છે. જે સતત ધુતસભા અને દ્રૌપદી વસ્ત્રાહરણ બંને અટકાવવા તર્ક-વિતર્ક કરતો રહ્યો છે. સર્જકે ‘વિકર્ણ’ પાત્રને વિકસાવવા બીજા ગૌણપાત્રો વિદુર,દક્ષ,યુયુત્સા,શુભદા વગેરેનો સહારો લીધો છે. વિકર્ણનું વિનયી, વિચારશીલ, સ્પષ્ટવક્તા, સંવેદનશીલ, કર્તવ્યનિષ્ઠ તરીકેનું નિરૂપણ કર્યું છે.

કલ્પેશ પટેલે મૂળ કથાવસ્તુમાં આંશિક પરિવર્તન લાવ્યા છે પણ તે વાચકને માટે તો રસપ્રદ જ બની રહે છે ક્યાંય કશુંય નવું ઉમેર્યું હોય તેવું લાગતું નથી .તેમણે કૃષ્ણ દ્વારા પ્રેરિત હસ્તિનાપુરની પ્રજા ‘વિશ્નોતિ ઈતિ વિષ્ણું’ મંત્રથી દ્રૌપદી વસ્ત્રાહરણનો વિરોધ કરવા માટે નગરનાં માર્ગો પર તેમજ સભાખંડ તરફ ધસી આવી છે. આ પ્રસંગનું પ્રભાવશાળી રીતે નિરૂપણ થયું છે. ક્યાંય પ્રસંગને મરડ્યો-તરડ્યો હોય એવું લાગતું નથી. સંવાદો પણ કેવા ટૂંકા અને ચોટદાર છે, જે વાચકને જકડી રાખે છે. જેમકે

“ - મહામના ! પ્રણામ !

- અરેए વિકર્ણ ! તું ಣಣಣ આવ્યો ને હું નિકળું છું...

ક્ષમા કરજે મને !

- ક્યાં જાઓ છોए મહામના ૬

- મહરાજે તેડાવ્યો છેए શીઘ્ર ! ” ૧

લઘુનવલમાં મહાભારત સમયનું ચિત્ર ઉપસાવવા સર્જકે આવા સંવાદો ઘણા મૂક્યા છે અને તે સમયનું ચિત્ર ખડું કરવામાં ધારી સફળતા પણ મળી છે. તે વિશે બાબુ દાવલપુરા નોંધે છે કે रू **“મહાભારતની મૂળકથામાંથી પાત્રો- પ્રસંગની વરણી લેખકે ઔચિત્યપૂર્વક એ રીતે કરેલી છે કે બિનજરૂરી વિગતોનું ભારણ નિવારી શકાય”** [૨] બાબુ દાવલપુરાનું આ વિધાન આ લઘુનવલ માટે બિલકુલ યથાયોગ્ય છે એમાં કોઇ બે મત નથી. આ સર્જકે સંસ્કૃત શબ્દોનો પણ ઘણો ઉપયોગ કર્યો છે જેમકે षઉત્પીઠિકाष्ए षજિહવाष्ए ष्शનૈ: શનૈ:ष વગેરે સાથો-સાથ કલ્પેશ પટેલે લઘુનવલમાં દરેક પાત્રને મુખે વ્યક્ત થતી ભાષા પણ તે વખતનું વાતાવરણ ઊભું કરે છે. સર્જકે વિકર્ણને ભાઈ અને નીતિ બનેમાં કોનો પક્ષ લેવો તે માટે મનોમંથન કરતો અને અંતે નીતિ નો પક્ષ લેતો બતાવ્યો છે. પાંડવો ના વિચારો અને કામ થી તો તે ઘણો પ્રભાવિત બતાવ્યો છે. તે પાંડવો તરફી વલણ ધરાવતો કૌરવ બંધુ હોવા છતાં પોતાનાં ભાઈઓ તરફી રહીને જ યુદ્ધભૂમિમાં ઉતરે છે. નવલકથાનો અંત પણ બહુજ કરુણાંત બન્યો છે કેમકે વિકર્ણ અને ભિમ વચ્ચે દ્ધ્રંધ યુદ્ધ થાય છે અને વિકર્ણ ભિમના હાથે મૃત્યુ પામે છે.

નવલકથામાં સર્જકે નવા જ માનવીય મૂલ્યોનાં દર્શન કરાવ્યા છે. આમ સમગ્રરીતે આ નવલકથા વિશિષ્ટ પ્રભાવ જન્માવતી છે. નવલકથાની પ્રસ્તાવનામાં **રમેશ ર.દવે કહે છે કે : “કોઇ વિભૂતિના પગના અંગૂઠાના ટેરવા માત્રના દર્શન થકી એ વિભૂતિની મહિમામંડિત શિલ્પાકૃતિ ઘડવાનું કોસોટીકારક આહવાન હતું. આનંદની વાત એ છે કે એ આહવાન નવલકથાકારે પર્યાપ્ત ક્ષમતા-સજ્જતાથી ઝીલ્યું છે.”**[3] આ નવલકથામાં વસ્તુસંવિધાન, ગતિશીલ વર્ણન-કથન ,પરિવેશ નિર્માણ અને મનુષ્યના સ્વભાવ- મનોભાવને અભિવ્યક્ત કરી શકે તેવી સંવાદકળા, લેખકની કળાગત સૂઝ-સભાનતાની પ્રતીતિ મળી રહે છે.નવલકથામાં વિકર્ણ આજના પુણ્ય પ્રકૃતિ યુવાન તરીકે આપણી સામે આવે છે. આમ, વિકર્ણ એક માણવા-પ્રમાણવા જેવી નવલકથા છે.

સંદર્ભ પુસ્તકો

૧. षવિકર્ણष : કલ્પેશ પટેલ: પાનાં નં. ૫૪

૨. સાહિત્યવિશેષ : બાબુ દાવલપુરા : પાનાં નં. ૧૨૮

૩. षવિકર્ણष : કલ્પેશ પટેલ: પ્રસ્તાવના -રમેશ ર. દવે ए પાનાં નં.૧૦